

Ole Juul: *Martin A. Hansen og kristendommen*
Eksistensen, 2024, 100 sider

Af Lise Præstgaard Andersen

Ole Juul, tidligere sognepræst i Ødum-Hadbjerg pastorat og tidligere formand for landsforeningen for Martin A. Hansen, har skrevet en pædagogisk bog om sin yndlingsforfatter. Bogen henvender sig til alle med interesse for forfatterskabet, men især til de studiekredse, der findes landet over, og som beskæftiger sig med digterens særlige syn på kristendom og evangelium. Martin A. Hansen var ifølge Ole Juul gennem hele sit forfatterskab og voksenliv i opposition til kirken som institution, men positivt beskæftiget med "Evangeliet" udenfor kirken. Betegnelsen dækker det etiske og medmenneskelige engagement, som forkyndes i kristendommen. Juul gennemgår i alt ti udvalgte noveller fra henholdsvis *Tornebusken* (1946), *Agerhønen* (1947) og den posthume novellesamling *Konkylien* (1955). Hvert kapitel rummer en genfortælling af den pågældende novelle, en tolkning af samme og nogle afsluttende ledende spørgsmål som i gamle dage i de udmærkede Daneklærerforeningsbøger. Bogens gennemgående tese er, at "Evangeliet" spiller en forløsende hovedrolle i alle novellerne – eller i næsten dem alle. Det skal tilføjes, at når Martin A. Hansen livet igennem interesserede sig for kristendommen har det bl.a. rod i hans barndom i hjemmet på Stevns, hvor han blev opdraget i en missionsk variant af religionen, der dog langt fra var så snævert fordømmende, som missionen af og til fremstilles i dansk litteratur.

De ti noveller ligger tidsmæssigt omkring succesværket *Løgnere* (1950) og det tankevækkende kulturhistoriske værk *Orm og Tyr* (1952). *Løgnere* tematiserer som bekendt digteren som forfører og i denne sammenhæng striden i hovedpersonen Johannes Vig mellem æstetik og etik. Uden at give et endeligt svar på konfliktens løsning. Påtager den snilde og begavede degn sig et menneskeligt ansvar ved

ikke at vælge sin kærlighed til Rigmor på Næs, et afkald, der har baggrund i hans uafrystelige gudstro og angivelige hensyntagen til kvinden, eller løber han netop fra sin menneskelig forpligtigelse over for hende, fordi han hellere vil digte og drømme på afstand?

Martin A. Hansen var såmænd selv i tvivl, jf. brev til Tom Kristensen (anmelder ved *Politiken*) 8.10.1950:

Det frydede sig en Smule paa Læserens Vegne, at De saa at den snilde Sandø-Degn i sidste Øjeblik alligevel drager et Slør for, Eller gør han det eller gør han det ikke? Det er det Forfatteren ikke kan hitte ud af, det er Stedet, hvor det skildrede forlader sit Ophav og gør sig fordægt [sic], som et Menneske er. Men det frydede mig paa Læserens Vegne, at De saa det, Fortællerens Gestus der lader det staa i Tvetydighed. (Hansen, 2004, s. 617-618)

Mange fortolkere har undret sig over, at Martin A. Hansens digteriske evne og lyst til at fabulere synes af tørre ind efter mesterværket *Løgneren*. Thorkild Bjørnvig har i sin store disputats *Kains Alter* (1964) givet den forklaring, at tænkningen over kristendommen og ikke mindst lysten til at forkynde tog over, således at digterevennen og den frie kunstudfoldelse blev undertrykt. Ole Wivel modsagde sin ven fra *Heretica*-samarbejdet i to store bøger, *Martin A. Hansen. Fra Barndommen til Krigens Aar* (1967) og *Martin A. Hansen. Fra Krigens Aar til Døden* (1969). For Wivel kunne den frie digtnings ophør begrundes med Martin A. Hansens engagement i modstandsbevægelsen, hvor han dels bidrog til den anonyme og illegale antologi *Der brænder en Ild* (1944) og til det illegale blad *Folk og Frihed*, der bekæmpede samarbejdspolitikken og opfordrede til deltagelse i frihedskampen, og som udkom fra november 1943 til maj 1945 – og i øvrigt i legal version fortsatte til november 1945. Ole Wivel mente således også, at digtningen (eller skriften) og etikken var kommet i strid med hinanden, men på en lidt anden måde end Bjørnvig. Wivel tager udgangspunkt i "Dialog om Drab og Ansvar", et essay, der blev trykt i *Der brænder en Ild*, hvor kendte danske digtere blev opfordret til

(anonymt) at skrive mod besættelsesmagten. Martin A. Hansens bidrag var ikke alene en opfordring til deltagelse i modstandskampen, men han mente også, at likvideringer kunne billiges. Efter krigen blev han forundret over, at drabene på de formodede stikkere ikke blev retsbehandlet. Og det gik på et dybere plan op for ham, at ord kunne dræbe. Han var således på sin vis medskyldig i drab på skyldige og muligvis også uskyldige mennesker, mistænkt for landsforræderi. Følelsen af en form for skyld, eller oplevelsen af, at hans egen skrift var blevet til virkelighed, havde også ramt ham ved den store ceremonielle (gen)begravelse af døde frihedskæmpere i Ryvangen 1945, hvor hans gode ven "Peter", Poul Vestergaard Larsen (1918-2013), medredaktør på *Folk og Frihed*, havde fortalt ham, at en af de dræbte netop var blevet inspireret til at gå ind i modstandsbevægelsen efter at have læst Martin A. Hansens skriftlige opfordringer til deltagelse.

Mens Bjørnvig og Wivel beklager, at etikken vandt over æstetikken i forfatterskabet, og at Martin A. Hansens skabende evne blev svækket, efterhånden som en balance i selvpørgøret blev opnået, indtager Ole Juul en anderledes holdning, i øvrigt helt uden at polemisere mod de to store forgængere. Som teolog og som primært henvendende sig til kirkelige kredse, hvor han i dagens Danmark finder det største levende engagement i Martin A. Hansens forfatterskab, leder han efter noveller, hvor den kristne etik sejrer til slut. Novelleudvalget bliver således indledt og afsluttet af to noveller, hvor "Evangeliet", herunder også dets irrationelle sider, sejrer. Det drejer sig om "Paaskeklokken" fra *Tornebusken* (1946) og "Daniel" fra *Konkylien* (1955).

Den førstnævnte novelle foregår under gudstjenesten i et lille landsogn på selve påskemorgen, vel at mærke uden for kirkebygningen, men den skal ifølge sin titel nødvendigvis rumme en form for opstandelse. Noget sådant finder også sted, men af åndelig art. Det er i denne forbindelse især grund til at fæstne sig ved tre hovedpersoner. Vi møder den principfaste ateist, der er murer og kirkeværge, og som aldrig deltager i de kirkelige handlinger, men som fagmand beundrer håndlaget bag den middelalderlige landsbykirke. Hans bevidsthed domineres imidlertid af den uafrystelige sorg over en lille søns me-

ningsløse død. Men pludselig ser han sin søn danse glad på sin grav. På sin vis uden at fortælleren forklarer det som en hallucination. Forståeligt er det naturligvis ikke, men helbredende for sorgen. Andenlærerens og organistens kone (vi befinder os før skolereformen i 1950'erne) er i tvivl om, hvorvidt hun nu også elsker sin mand, som hun venter barn med (hun tænker faktisk mere på sin tidligere kæreste), men hun oplever et sjæleligt gennembrud og forlader kirken inden altergangen – med en forståelse for, hvordan opstandelsesbudskabet angår hende. Endelig præsenteres vi for en tredje person, karl på en af de store nærliggende slægtsgårde. Han lægger an på gårdens datter, der engang skal arve ejendommen og gøre ham til gårdmand. De to unge mennesker er stærkt og overbevisende erotisk tiltrukket af hinanden og mødes da også i et kort, heftigt favntag. Men for mandens vedkommende er tiltrækningen nu også betinget af udsigten til pigens arvelod. Vi præsenteres således for ren natur og rent selvisk begær i hans skikkelse. Imidlertid har en olm tyr revet sig løs og truer for alvor folk på gården, og pludselig bliver det livsvigtigt for Johan, som karlen hedder, at redde de andre – også den usympatiske fodermester. Johan sætter livet til undervejs, men når at udføre bedriften og har således handlet totalt uselvisk i dyrekampen. Med andre ord: Han har ofret sig. Novellen har en atmosfære af det nu glemte bondemiljø fra 1940'erne eller begyndelse af 1950'erne, som vi fire år senere genfinder i *Løgneren*. Men i modsætning til, hvad der er tilfældet i romanen, der ender i en poetisk ubestemthed, postuleres en overbevisende og afsluttende religiøs løsning på konflikterne. – I lighed med, hvad der er tilfældet med *Løgneren* som radiroman, har DR (den daværende statsradiofoni) "Paaskeklokken" på lager, oplæst af skuespilleren Poul Kern (1908-1993), hvis på én gang melankolske og erotiske stemmeføring bærer og klæder det litterære indhold.

Hvad afslutningsnovellen "Daniel" (*Konkylien*, 1955) angår, er vi tilbage i pestens tid. De sidste overlevende fra en lille landsby beslutter sig til at flygte fra sygdommen og har faktisk udsigt til at redde sig selv og tilbyder desuden at tage den allerede dødssyge Daniel med på flugten, selvom det kan sinke dem og således blive livsfarligt for dem selv. Men Daniel afslår på det bestemteste og ofrer

sig på denne vis. Inden han skal se sin uafvendelige død i øjnene, søger han trøst i digtningen og i viden om, at en af de bortdragende kvinder søgte at tage sig af ham. Novellens konklusion er altså en forsoning mellem kunstens magt og "Evangeliet", den kristne etik.

Nu vil et novelleudvalg til en antologi som den ovenfor beskrevne altid kunne diskuteres. Men nærværende anmelder undrer sig over valget af den novelle, der rent faktisk hedder "Offer" (*Agerhønen*, 1947). Den er den mest uhyggelige og rystende historie fra den danske litteratur, jeg kender – og sådan set også fra den norske, hvor vandresagnet, som man må håbe, det drejer sig om, ikke historisk virkelighed, også gengives i slutningen af Sigrid Undsets trilogi *Kristin Lavransdatter* (1920-22): To små forældreløse børn (søskende) begravnes levende for at bringe den hærgende pest til ophør. Den lille dreng græder første gang, da jorden falder på hans sukkermad, som han har fået som lokkemiddel for at gå ned i graven. Og søsteren beder desperat om, at folkemængden vil lade være med at gøre hendes lillebror fortræd. Ole Juul finder, at pigens omsorg er forsonende. Jeg kan intet som helst forsonende finde ved beretningen om den i øvrigt forgæves offerhandling. Novellen ender da også med, at den voksne kvinde, der har medvirket, begår selvmord.

Én af Martin A. Hansens dagbogsoptegnelser fra 23. august 1947 kan virke oplysende angående digterens valg af stof (ikke citeret hos Juul). Her røber Hansen baggrunden for sin inspiration til "Offer":

Skrevet Vinter 44-45, da ogsaa det meste af "Tornebusken" blev til [...]. Skrevet umiddelbart efter Bentes og Aksels fængsling. Oprøret (sic) over den Letsinnthed (sic) hvormed man kunde sige: Nogle maa dø osv. (for at andre kan leve). Endelig form 22.5-23.5. (Hansen, 1999, s. 573)

Bente og Aksel blev arresteret af Gestapo den 6.12.1944, hvor novellens første udkast ifølge forfatteren er blevet til. Det drejer sig om Bente Hammerich (1921-2002) og Aksel Heltoft (1922-1993), der sammen med Martin A. Hansen og "Peter", Povl Vestergaard Larsen

(1918-2013), redigerede *Folk og Frihed*. Bente og Aksel overlevede krig og lejrophold og giftede sig i 1950. Efter arrestationen blev Bente sendt til Frøslevlejren ved den danske grænse. Hun fik efter krigen et sammenbrud. Aksel blev sendt til koncentrationslejren Neuengamme og siden reddet af "de hvide busser". Han kom sig aldrig helt over oplevelserne. – Ved begges overrumplende fængsling har Martin A. Hansen haft god grund til at gøre sig tanker om, hvorvidt det var alt for nemt og overfladisk at billige andre menneskers offer med en flot bemærkning.

Som man vil forstå, er den lille bog af Ole Juul på kun 100 sider særdeles tankevækkende.

Hvis man efter at have læst ovenstående anmeldelse har fået lyst til at lære Martin A. Hansens ven og medredaktør Povl Vestergaard Larsen ("Peter") nærmere at kende, kan man konsultere min artikel "'Jeg blev ved mit'. Et portræt af en gammel modstandsmand – og nogle tanker i den anledning" (Andersen, 2001).

Referencer

- Andersen, L.P. (2001). "Jeg blev ved mit." Et portræt af en gammel modstandsmand – og nogle tanker i den anledning. *Nordica*, 18, s. 264-302.
- Hansen, M.A. (1999). *Dagbøger 1947-55* (A.T. Andersen & J. Jørgensen, red.). DSL/Gyldendal.
- Hansen, M.A. (2004). *Kætterbreve. Martin A. Hansens korrespondance med kredsen omkring Heretica* (A.T. Andersen, red., bd. 1). Gyldendal.